

Katsushika Hokusai, Houtzagerij in de bocht van een rivier, illustratie bij een gedicht van Harumichi no Tsuraki, 1835

De verzameling Japanse prenten die zich in het Rijksprentenkabinet bevindt, behoort niet tot de oudere delen van de collectie. De kern ervan wordt gevormd door 237 bladen uit de verzameling van Ferdinand Lieftinck die in 1956 werd verworven. Lieftinck had zijn verzameling aangelegd volgens strikte kwaliteitscriteria. Deze golden niet alleen de druk en de toestand van de bladen, ook kocht hij voornamelijk prenten van de bekende kunstenaars. Zoveel mogelijk op grond van dezelfde criteria is de verzameling van het Rijksprentenkabinet in de loop der jaren uitgebreid. Hierbij moet wel bedacht worden dat belangrijke prenten van de klassieke Japanse prentkunstenaars, die in de verzameling Lieftinck rijk vertegenwoordigd zijn, vrijwel niet meer op de markt komen. Een bijzondere gelegenheid om de verzameling op dit gebied uit te breiden werd in 1980 geboden, toen door ruil en met steun van de Rijksmuseum-Stichting een tiental Japanse prenten waaronder vier van Hokusai uit de verzameling Lugt (Fondation Custodia) verworven konden worden.¹ Deze prenten waren door Frits Lugt gekocht in dezelfde tijd waarin Lieftinck zijn verzameling aanlegde. Tot die groep behoort het hier afgebeelde blad (afb. 40). Het is waarschijnlijk één van de laatste prenten ontworpen door de belangrijkste kunstenaar uit de 19de eeuw Katsushika Hokusai (1760–1849). De prent met de houtzagerij bij een rivier, toont ons een landschap zoals Hokusai dat

in de buurt van Tokio had kunnen schetsen. In de bocht van een bergbeek is een kleine zagerij. Twee mannen zagen planken uit een grote balk, een derde wedt een zaag. De prent maakt deel uit van de serie *De honderd gedichten verklaard door een min*, uit 1835.² De *Honderd Gedichten* (*Hyakunin isshu*, letterlijk vertaald *Van honderd dichters ieder één gedicht*) is een anthologie die in 1235 door Fujiwara Sadaie werd samengesteld uit gedichten uit de bloeitijd van de Japanse literatuur, van de 9de tot de 12de eeuw. De gedichten in deze bundel zijn alle *tanka*, gedichten van 31 lettergrepen in vijf regels, waarin de lettergrepen zijn gerangschikt volgens het schema 7-5-7-5-7. Het hier geïllustreerde gedicht luidt als volgt:

<i>Yama kawa ni kaze</i>	In de bergbeek heeft de wind
<i>no kaketaru</i>	zorgvuldig gebouwd
<i>shigarami wa nagare</i>	aan een beschoeiing, de stroom
<i>mo aenu</i>	heeft ervoor schielijk
<i>momiji nari keru</i>	acerbladeren aangevoerd.

De dichteres, Harumichi no Tsuraki, is niet een van de bekendste dichters uit de *Honderd Gedichten*, maar het gedicht is wel een sprekend voorbeeld van het genre, zoals dat in de bundel voorkomt. De *tanka* moet het door zijn korte vorm hebben van een pregnant beeld dat met weinig woorden aan de lezer kan worden uitgelegd. De gedichten in de bundel vallen uiteen in liefdespoëzie – vaak het smachten naar een afwezige geliefde – en natuurbeschouwing. In beide

Afb. 40. Katsushika Hokusai. Houtzagerij in de bocht van een rivier, 1835. Kleurenhoutsneede, 254 × 372 mm.

gevallen wordt vaak een metafoor gebruikt om het op te roepen gevoel of beeld bij ons te versterken. Zo denkt de dichteres hier bij het zien van de rode acerbladeren, aangedreven tegen de oevers van de beek, aan een oeverbeschoeiing die in Japan werd gemaakt van gevlochten takken of bamboe.

Dit soort metaforen moet Hokusai hebben aangesproken, hij gaat in de illustraties bij de anthologie nog een stap verder: hij illustreert de gedichten niet letterlijk, maar in zijn prenten voegt hij aan de gedichten nog eens beeldrijm en beeldspraak toe. Dit blijkt uit de ongewone titel van de serie: *Hyakunin isshu uba ga etoki*: de *Honderd Gedichten* uitgelegd in beeld door een min.

Het idee van Hokusai om de *Honderd Gedichten* op deze wijze te illustreren was nieuw. De gedichten uit deze anthologie komen als onderwerp nauwelijks voor op losse prenten, maar vrijwel uitsluitend in

boeken, waar zij altijd geïllustreerd worden met de portretten van de dichters zoals zij ook geïllustreerd werden op het populaire gezelschapsspel *utagaruta*, waarbij de twee helften van elk der *Honderd Gedichten* op kaartjes stonden die bij elkaar moesten worden gezocht. Omstreeks 1835 hield Hokusai abrupt op met het ontwerpen van prenten. Ook de *Honderd Gedichten* zijn niet voltooid. Er bestaan slechts zeventenwintig prenten van de serie. Dat het Hokusai's idee was de serie van de honderd gedichten te voltooien weten wij, omdat ook voor de nooit uitgegeven prenten voorstudies bestaan.³ Waarom is de publikatie van de serie na 27 prenten opgehouden? Waarschijnlijk moet de oorzaak hiervan worden gezocht in de economische omstandigheden. Publikatie van een serie als deze – honderd prenten, waarbij voor iedere prent tien of meer kleurenblokken moesten worden gesneden en afge-

drukt – was een kostbare onderneming. In de zware recessie die in 1835 in Japan heerste, als gevolg van slechte oogsten die ook de oorzaak waren van de beruchte Tempo hongersnood (1832–1836), was de publikatie van een dergelijke serie niet meer mogelijk.

Vanaf 1836 worden er gedurende enige jaren nauwelijks prenten en boeken gepubliceerd.

Waarom Hokusai, nadat de slechte tijden voorbij waren, de commerciële prentkunst geheel verlaat en nog slechts schildert en boekillustraties ontwerpt, blijft voor ons onduidelijk.

C. v. R.-B.

Noten

¹ Inv. prenten, nrs. 1980: 1-11; Zie *Catalogue of Japanese Prints, Rijksprentenkabinet. Rijksmuseum, Amsterdam*: part II – *The Age of Utamaro* (1979), nrs. 20, 113; Part III – *Hokusai and his School* (1982), nrs. 10, 11, 76, 81; Part IV – *Hiroshige and the Utagawa School* (1984), nrs. 17, 42, 207, 218, 219.

² Zie voor de hele serie M. Forrer, *Hokusai*, Paris 1988.

³ Voor een uitvoerige behandeling van deze voorstudies zie R. de Bruijn, 'The One Hundred Poems explained by the Nurse', in: *The Fascinating World of the Japanese Artist*, Society for Japanese Arts and Crafts, The Hague 1971, pp. 9-22.